УДК 336.76

К. В. Клименко,
аспірант, НДФІ Академії Фінансового управління Міністерства Фінансів України

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано особливості оподаткування інститутів спільного інвестування в контексті імплементації Податкового кодексу України та запропоновано шляхи вдосконалення діючої системи оподаткування інститутів спільного інвестування.

The article analyzes the peculiarities of the taxation of collective investment institutions in the context of implementing of the Tax Code of Ukraine and suggests ways to improve the current taxation system of collective investment institutions.

Ключові слова: інститути спільного інвестування, інвестиційний прибуток, оподаткування, Податковий кодекс України.
Key words: collective investment institutions, investment income, taxation, the Tax Code of Ukraine.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Податковий кодекс України вимагає суттєвого вдосконалення, особливо в частині, яка дасть можливість стимулювати інвестиційну активність у державі, пришвидшити модернізацію вітчизняної економіки, підвищити її конкурентоспроможність та створити нові умови для вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

Інвестиційна політика держави в умовах удосконалення Податкового кодексу зазнала істотних змін, проте оподаткування фондового ринку та його суб'єктів залишається недосконалим та потребує певних конструктивних змін і доповнень. Тому і виникає потреба в дослідженні особливостей оподаткування інститутів спільного інвестування.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів оподаткування інститутів спільного інвестування в Україні приділяють увагу, зокрема, органи податкової та законодавчої влади. Серед вітчизняних учених, праці яких присвячені проблемі оподаткування інститутів спільного інвестування, слід виокремити З. Варналія, З. Ватаманюка, О. Клименка, С. Міщенка, В. Унинець-Ходаківську, А. Федоренко, та інших.

Тому метою статті є дослідження впливу податкових важелів на розвиток інститутів спільного інвестування та окреслення напрямів подальшого вдосконалення податкового регулювання в контексті імплементації Податкового кодексу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інститути спільного інвестування є активними учасниками ринку цінних паперів в Україні. Розвиток спільного інвестування залежить від багатьох чинників, одним з яких є податкова політика держави.

Оподаткування є важливим чинником при виборі інституту спільного інвестування як способу вкладення коштів, оскільки воно впливає на остаточну суму доходу, яку одержує інвестор.

У світовій практиці питанню оподаткування інвестиційних фондів приділяють значну увагу, внаслідок чого інвестиційні фонди мають значні податкові пільги. Наприклад, у Бельгії та Фінляндії інвестиційні фонди звільняються від податків, в Нідерландах застосовується спеціальна пільгова шкала податкових ставок [2].

У Португалії інвестиційні фонди оподатковуються за загальною системою, але інвестори мають право на компенсацію суми, сплаченої інвестиційним фондом за загальними податками, при сплаті податку з доходів, в Греції та Македонії доходи інвестиційних фондів оподатковуються тільки на корпоративному рівні, а дивіденди та інші виплати підлягають виключенню із податкової бази [9, с.201].

Сьогодні у податковому полі, відповідно до якого відбувається регулювання діяльності інститутів спільного інвестування в Україні, відбулися суттєві зрушення. Тому варто проаналізувати останні законодавчі зміни в сфері податкового регулювання інститутів спільного інвестування.

Сучасні відносини, що виникають у сфері оподаткування в Україні, зокрема особливості оподаткування інвестиційного прибутку у сфері спільного інвестування, порядок їх справляння і адміністрування, визначення платників податку, їх прав та обов'язків, регулюються Податковим кодексом України від 02.12.2010р. №2755-VI [6].

З прийняттям Податкового Кодексу України дещо змінилися умови оподаткування інвесторів інститутів спільного інвестування, що містять податкові стимули до активізації інвестиційної діяльності на фондовому ринку, а саме:

— розширення пільгових режимів оподаткування на окремі види доходів та інноваційно-інвестиційні напрями використання фінансових ресурсів;

— створення сприятливих умов для здійснення емісійної та інвестиційної діяльності під час випуску та розміщення цінних паперів через організований фондовий ринок;

— внесено зміни до оподаткування депозитних операцій, які суттєво вирівнюють умови оподаткування між інститутами спільного інвестування та операціями по депозитах;

— поступове зниження ставок оподаткування за податком на прибуток, тощо [3].

Механізм оподаткування ІСІ є досить простим. Поки кошти інвесторів перебувають в інституті спільного інвестування, нереалізований прибуток від таких коштів не оподатковується.

Інвестиційний прибуток, який одержують інвестори, оподатковується у разі:

— відчуження належних цінних паперів третій особі;

— викупу цінних паперів компанією з управління активами, випущених ІСІ, або самою компанією з управління активами;

— отримання інвестиційного доходу у вигляді дивідендів без відчуження цінних паперів ІСІ, якщо це передбачено проспектом емісії цінних паперів ІСІ.

У разі відчуження інвестором цінних паперів ІСІ (або викупу цінних паперів компанією з управління активами), інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу цінних паперів ІСІ, та його вартістю, що визначається із суми витрат на придбання таких цінних паперів ІСІ з урахуванням норм Податкового кодексу [5].

Таблиця 1. Особливості оподаткування інвесторів інститутів спільного інвестування

Статус інвестора	Методика оподаткування
Інвестор — фізична особа (резидент)	Відповідно до п. 167.1. ст. 167 Податкового кодексу ставка податку становить 15 % бази оподаткування щодо доходів, одержаних (крім випадків, визначених у пунктах 167.2 - 167.4 цієї статті), не виключно за цивільно-правовими договорами. Це стосується відчуження цінних паперів ІСІ третій особі (вторинний ринок). У разі якщо загальна сума отриманих платником податку у звітному податковому місяці доходів, зазначених у абзаці першому п. 167.1, перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, ставка податку становить 17 % суми перевищення з урахуванням податку, сплаченого за ставкою, визначеною в абзаці першому п. 167.1. Відповідно до п. 167.2 ст. 167 Податкового кодексу, ставка податку становить 5 % бази оподаткування щодо доходу, нарахованого як: дохід, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи відповідно до закону; доходи у вигляді дивідендів. Крім того, відповідно до пп. а) п.п. 170.2.8. п. 170.2 ст. 170 Податкового кодексу не підлягає оподаткуванню та не включається до загального річного оподатковуваного доходу дохід, отриманий платником податку протягом звітного податкового року від продажу цінних паперів ІСІ, якщо сума такого доходу не перевищує суму, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень.
Інвестор — фізична особа (нерезидент)	Відповідно до п.п. 170.10.1 п. 170.10 ст. 170 Податкового кодексу, доходи з джерелом їх походження в Україні, що нараховуються (виплачуються, надаються) на користь нерезидентів, оподатковуються за правилами та ставками, визначеними для резидентів (з урахуванням особливостей, визначених деякими нормами цього розділу для нерезидентів). Отже, ставки податку відповідно становлять також 15% (17%) і 5 % бази оподаткування.
інвестор — юридична особа (резидент)	Відповідно до ст. 151 та п.10 підрозділу 4 розділу XX «Перехідних положень» Податкового кодексу ставка податку на прибуток підприємств встановлюється: • з 1 квітня 2011 р. по 31 грудня 2011 р. включно — 23 %; • з 1 січня 2012 р. по 31 грудня 2012 р. включно — 21 %; • з 1 січня 2013 р. по 31 грудня 2013 р. включно — 19 %; • з 1 січня 2014 р. — 16 %.
інвестор — юридична особа (нерезидент)	Будь-які доходи, отримані нерезидентом із джерелом їх походження з України, оподатковуються в порядку і за ставками, визначеними п. 160.1 ст. 160 Податкового кодексу. Де під доходами, отриманими нерезидентом із джерелом їх походження з України, розуміються, зокрема: дивіденди, які сплачуються резидентом; прибуток від здійснення операцій із торгівлі цінними паперами, деривативами або іншими корпоративними правами, визначений відповідно до норм цього розділу.

Джерело: [3, 6].

До продажу цінних паперів ІСІ прирівнюються також операції з: обміну цінних паперів ІСІ на інший інвестиційний актив та зворотного викупу цінних паперів ІСІ його емітентом, який належав платнику податку. У разі отримання інвестиційного доходу у вигляді дивідендів — оподатковується сума дивідендів, отримана інвестором [5].

Ставка податку на інвестиційний прибуток інститутів спільного інвестування залежить від статусу інвестора (табл. 1).

Варто зазначити, що в сучасних умовах розвитку фіскально-економічних відносин в Україні та в процесі імплементації Податкового кодексу спостерігається наступна низка спірних питань, які необхідно доопрацьовувати.

1. Існує розбіжність в тлумаченні терміна "інститути спільного інвестування". Згідно Податкового кодексу ст. 14.1.86, "інститути спільного інвестування — інвестиційні фонди та взаємні фонди інвестиційних компаній, корпоративні інвестиційні фонди та пайові інвестиційні фонди, створені відповідно до законодавства". В той же час в інших нормативних документах даний термін тлумачиться по-іншому, а саме — згідно Закону України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)", "інститути спільного інвестування — це корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд" [7]. У визначенні, що наведено у Кодексі, спостерігається відмінність у трактуванні ІСІ, яка полягає у тому, що до даних інститутів віднесені також інвестиційні фонди, взаємні фонди інвестиційних компаній. Така розбіжність пояснюється тим, що ці інституції засновувались до прийняття Закону України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)", діяльність їх була зорієнтована на певний період для сприяння сертифікатній приватизації, а основною їх функцією була акумуляція коштів, основним чином приватизаційних майнових сертифікатів громадян України, з наступним їх інвестуванням у цінні папери інших емітентів. Закриті інвестиційні фонди та закриті взаємні фонди інвестиційних компаній, які були створені у встановленому законодавством порядку до набрання чинності цим Законом, здійснюють свою діяльність відповідно до Положення про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, затвердженого Указом Президента України від 19 лютого 1994 року № 55/94 "Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії" протягом строку, на який вони були створені. У разі закінчення строку діяльності таких інвестиційних фондів та взаємних фондів інвестиційних компаній, вони повинні ліквідуватися або прийняти рішення про реорганізацію в пайовий або корпоративний інвестиційний фонд шляхом приведення своїх установчих документів та діяльності відповідно до вимог Закону України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)". Відкриті інвестиційні фонди та відкриті взаємні фонди інвестиційних компаній, які були створені у встановленому законодавством порядку до набрання чинності Закону України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)", зобов'язані ліквідуватися або привести свою діяльність відповідно до вимог даного Закону протягом двох років з дня набрання чинності цього Закону. Реорганізація інвестиційних фондів та інвестиційних компаній провадиться без зупинення їх діяльності.

2. Особливу увагу необхідно звернути на те, що відповідно до п.167.2 ст. 167 Податкового кодексу існує відсутність чіткого визначення об'єкта оподаткування для застосування ставки 5% щодо доходів, які сплачує компанія з управління активами, нарахованих на розміщені активи. А у випадку інститутів спільного інвестування є кілька варіантів виплати доходу, а саме [6]:

— відкриті інвестиційні та корпоративні фонди здійснюють викуп цінних паперів щоденно, а інтервальні фонди — в період проголошення інтервалу (протягом періоду часу); має оподатковуватися саме дохід, отриманий платником податку від такого викупу.

— інвестиційні фонди закритого типу можуть виплачувати дивіденди, що оподатковуються відповідно до Податкового кодексу;

— у випадку закінчення строку діяльності інвестиційного фонду або ліквідації фонду відповідно до закону дохід, отриманий платником податку від виплат учасникам (акціонерам) фонду після реалізації його активів.

Тому доцільно конкретизувати, до яких саме доходів застосовується ставка 5%, адже зміст п. 167.2 "дохід, який виплачується компанією, що управляє активами ІСІ", необхідно замінити на поняття "дохід за цінними паперами" та "дохід, отриманий платником податку внаслідок викупу (погашення) компанією, що управляє активами ІСІ або інститутом спільного інвестування цінних паперів (інвестиційних сертифікатів пайових та венчурних інвестиційних фондів, акцій корпоративних фондів)".

3. Існує дискримінаційний порядок невизнання витрат інвестора за цінними паперами та деривативами, що мають ознаки фіктивності. Відповідно до Рішення ДКЦПФР від 22.12.2010 р. № 1942 [8] встановлено ознаки фіктивності цінних паперів та деривативів. Зокрема, цінні папери та деривативи, що знаходяться в обігу, вважаються такими, що мають ознаки фіктивності, у разі відповідності нижченаведеним критеріям:

— встановлений Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку факт відсутності емітента цінних паперів та/або деривативів за місцезнаходженням;

— нерозкриття емітентом цінних паперів та/або деривативів регулярної інформації відповідно до законодавства;

— відсутність чистих доходів відповідно до звіту про фінансові результати, поданого до Комісії станом на кінець звітного періоду;

— переважна частка активів емітента складається з фінінвестицій та/або дебіторської заборгованості відповідно до балансу емітента, поданого до Комісії станом на кінець звітного періоду;

— кількість працівників емітента цінних паперів та/або деривативів станом на кінець звітного періоду становить менше 2 осіб та/або середньомісячні витрати емітента на оплату праці є меншими від двократного мінімального розміру зарплати, встановленого законодавством;

— відсутність бухгалтера або бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером станом на кінець звітного періоду.

Це рішення не регулює діяльність емітентів цінних паперів та деривативів і застосовується виключно при оподаткуванні фізичних осіб.

У зв'язку з цим для удосконалення оподаткування інститутів спільного інвестування необхідно:

1) з метою податкового стимулювання розвитку інститутів спільного інвестування необхідно віднести до складу витрат інвестора повну суму коштів, внесених в обмін на акції, під час первинного розміщення акцій за ринковими цінами, а також розміщення акцій додаткових випусків;

2) доцільно включити до складу емісійного доходу отриманих емітентом сум перевищення надходжень від повторного розміщення акцій власного випуску над ціною їх зворотного викупу як такого, що відноситься до складу операцій з власним капіталом, оскільки відповідно до Податкового Кодексу, "емісійний дохід — це сума перевищення надходжень, отриманих емітентом від емісії (випуску) власних акцій (інших корпоративних прав) та інвестиційних сертифікатів, над номінальною вартістю таких акцій (інших корпоративних прав) та інвестиційних сертифікатів (під час їх первинного розміщення) [6], або над ціною зворотного викупу під час наступних розміщень інвестиційних сертифікатів та акцій інвестиційних фондів";

3) виключити в нормах Податкового кодексу поняття і порядок визначення об'єкта оподаткування, що не відповідає порядку здійснення діяльності інвестиційних фондів, встановленому Законом України "Про інститути спільного інвестування (пайових і корпоративних інвестиційних фондів)", що повинно привести до вірного трактування норм податкового законодавства з боку ДПАУ. Зокрема, використання в податковому законодавстві поняття "дохід" для визначення доходів фізичної особи — інвестора ІСІ, які обкладаються по заниженій ставці, аналогічній оподаткуванню доходів по банківських депозитах, замінити поняттям "інвестиційний дохід, який виплачується КУА". Саме тому потрібно виключити цю колізію.

ВИСНОВКИ

Отже, з прийняттям Податкового кодексу спостерігається значне стимулювання ринку спільного інвестування. Для подальшого розвитку інститутів спільного інвестування ключовим фактором має стати удосконалення оподаткування фінансової сфери, відмова від збільшення податкового навантаження, а також забезпечення прозорості діяльності інститутів спільного інвестування. як платників податків. Вдосконалення оподаткування спільного інвестування має стимулювати діяльність як внутрішнього інвестора, так і іноземного інвестора, сприяти прозорості та відкритості фінансового ринку.

Створення в Україні ефективної формули спільного інвестування має грунтуватися на подальшому вдосконаленні податкового законодавства та подальших наукових дослідженнях проблемних питань щодо податкового стимулювання інвестиційних процесів у вітчизняній економіці.

Література:

1. Домрачев А. Оподаткувати інвестора [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/columns/2011/03/3/274989/

2. Журжій А. Проблеми правового регулювання діяльності ІСІ як особливого виду акціонерних товариств / IV щорічний форум з корпоративного права. — 5 листопада 2010 року, м. Київ.

3. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України: в 3 т. / Кол. авторів [заг. редакція, М.Я. Азарова]. — К.: Міністерство фінансів України, Національний університет ДПС України, 2010. — Т1 — 668 с.

4. Оподаткування у сфері спільного інвестування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/abcpeople/abetka_isi/6124.html

5. Особливості оподаткування у сфері спільного інвестування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.am.art-capital.com.ua/academy/start/tax

6. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755 — VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17

7. "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) " — Закон України від 15.03.2001р.- № 2299 — 111 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi- bin/laws/main. cgi?nreg=2299-14

8. Рішення ДКЦПФР "Про встановлення ознак фіктивності цінних паперів та деривативів" від 22.12.2010 р. № 1942.

9. Унинець-Ходаківська В. Податкове регулювання діяльності інститутів спільного інвестування в Україні // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. — № 2. — 2010. — 201—214.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2011 р.